ANALYSES OF THE TRADE RELATIONS BETWEEN THE REPUBLIC OF MACEDONIA AND THE REPUBLIC OF BULGARIA

Emilija Miteva-Kacarski
"Goce Delcev" University-Stip, Republic of Macedonia emilija.miteva@ugd.edu.mk
Vlatko Paceskoski
"Goce Delcev" University-Stip, Republic of Macedonia vlatko.paceskoski@ugd.edu.mk
Blagica Koleva
"Goce Delcev" University-Stip, Republic of Macedonia blagica.koleva@ugd.edu.mk

Abstract: Bulgaria is an important trading partner of the Republic of Macedonia. The trade exchange between the Republic of Macedonia and the Republic of Bulgaria is at an enviable level. Taking into account this fact, in this paper it has been made an analysis of the value, dynamics and structure of the foreign trade between the Republic of Macedonia and Bulgaria for the time period of 2006-2015. It has been also analyzed the competitiveness of Macedonian products at the Bulgarian market so that the product categories with a comparative advantage can be determined, using the Standard International Trade Classification and the Balassa Index. The results of the analysis point to the fact the Republic of Macedonia has a comparative advantage in the export of crude materials, except fuels, chemical and related products and beverages and tobacco.
Keywords: The Republic of Macedonia, The Republic of Bulgaria, foreign trade, comparative advantage, Balassa Index.

АНАЛИЗА НА ТРГОВСКИТЕ РЕЛАЦИИ МЕЃУ РЕПУБЛИКА МАКЕДОНИЈА И РЕПУБЛИКА БУГАРИЈА

Емилија Митева-Кацарски
Универзитет "Гоце Делчев" Штип, Република Македонија emilija.miteva@ugd.edu.mk
Влатко Пачешкоски
Универзитет "Гоце Делчев" Штип, Република Македонија vlatko.paceskoski@ugd.edu.mk
Благица Колева
Универзитет "Гоце Делчев" Штип, Република Македонија blagica.koleva@ugd.edu.mk

Резиме: Бугарија е важен трговски партнер на Република Македонија. Трговската размена меѓу Република Македонија и Република Бугарија е на завидно ниво. Имајќи го предвид тој факт, во овој труд е направена анализа на вредноста, динамиката и структурата на надворешнотрговската размена меѓу Република Македонија и Република Бугарија за временскиот период 2006-2015 година. Анализирана е и конкурентноста на македонските производи на бугарскиот пазар заради утврдување на категориите на производи со компаративна предност преку користење на Балаша индексот и Стандардната меѓународна трговска класификација. Резултатите од анализата укажуваат на фактот дека Република Македонија поседува компаративна предност во извозот на суровини (кои не се храна), освен гориво, хемиски и слични производи како и тутун и пијалоци.
Клучни зборови: Република Македонија, Република Бугарија, надворешнотрговска размена, компаративна предност, Балаша индекс.

1. ВОВЕД

Бугарија е во првите десет држави со кои Република Македонија реализира интензивна соработка. Анализата на надворешно трговската размена меѓу двете земји, укажува на константен трговски дефицит на македонска страна. За зголемување на обемот на трговска размена меѓу двете земји, потребно е подобрување на инфраструктурата, воспоставување директни авио и железнички врски, зголемување и забрзување на проодноста на стоките на границите, како и олеснување на административно царинските процедури. Комплетното железничко поврзување со Бугарија би требало да се реализира преку изградба на делницата од железничката пруга кон Бугарија (проект кој делумно е финансиран од ЕУ), со што Македонија и Бугарија би биле железнички поврзани на Коридорот 8. Постојат потенцијални можности за

деловна соработка меѓу двете земји преку реализирање на проекти за заеднички производ со повисоки вредности и заеднички настап на компании од двете држави кои имаат компатибилни техничко-технолошки капацитети за учество на трети пазари.

2. ТРГОВСКАТА РАЗМЕНА МЕЃУ РЕПУБЛИКА МАКЕДОНИЈА И РЕПУБЛИКА БУГАРИЈА

Согласно расположливите податоци од Државниот завод за статистика на Република Македонија, Бугарија се вбројува во групата на петте најзначајни извозни партнери на Република Македонија, за временскиот период 2012-2015 година, како што е прикажано на графиконот 1:

Графикон 1. Пет најзначајни извозни партнери на Република Македонија во периодот 2012-2015

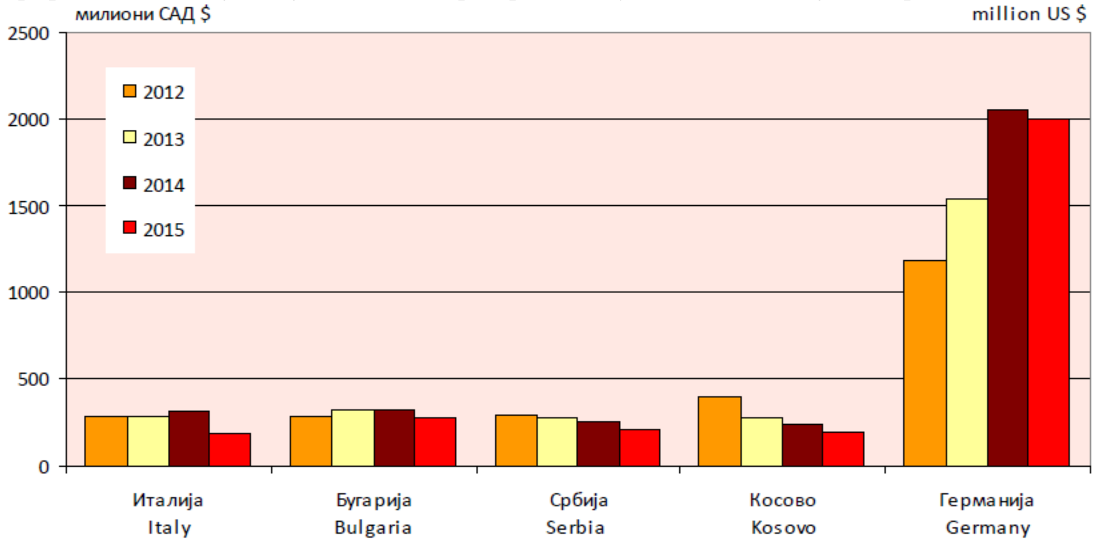

Извор: State statistical office of the Republic of Macedonia, Commodity international exchange of the Republic of Macedonia [Online]. Available from: http://www.stat.gov.mk/PublikaciiPoOblast.aspx?id=14&rbrObl=23

Надворешно трговската размена меѓу Репбулика Македонија и Република Бугарија е презентирана во табела 1:

Табела 1. Трговската размена меѓу Република Македонија и Република Бугарија (во илјади долари)

	2006	2007	2008	2009	2010
Извоз	130 871	243 912	379 294	216 945	294 035
Увоз	251 330	271 128	327 920	244 312	301 962
Вкупно	382 201	515 040	707 214	461 257	595 997
Суфицит/Дефицит	-120 459	-27 216	51 374	-27 367	-7 927
Покриеност на увозот со извоз	52.071	89.961	115.666	88.798	97.374
	2011	**2012**	**2013**	**2014**	**2015**
Извоз	308 616	287 163	325 665	327 858	271 910
Увоз	457 883	407 837	367 176	384 523	341 184
Вкупно	766 499	695 000	692 841	712 381	613 094
Суфицит/Дефицит	-149 267	-120 674	-41 511	-56 665	-69 274
Покриеност на увозот со извоз	67.400	70.411	88.694	85.263	79.695

Извор: State statistical office of the Republic of Macedonia, Commodity international exchange of the Republic of Macedonia [Online]. Available from: http://www.stat.gov.mk/PublikaciiPoOblast.aspx?id=14&rbrObl=23

Анализирајќи ги презентираните параметри во табела 1, се доаѓа до констатацијата дека 2011 година е рекорден показател за динамиката на македонско-бугарската трговска размена. Меѓусебната трговска размена во 2011 година изнесува 766 милиони американски долари. Приоритетите на Македонско-бугарската стопанска комора се трговската размена меѓу двете земји во 2017 година да достигне една

милијарда американски долари. Анализата на надворешно трговската размена меѓу двете земји, укажува на константен трговски дефицит на македонска страна, со исклучок на 2008 година кога е регистриран трговски суфицит во износ од 51 милијарда американски долари[18].

Согласно Стандардната меѓународна трговска класификација –ревизија 4, извозот од Република Македонија во Бугарија во апсолутни износи, е прикажан во табела 2:

Табела 2. Извоз од Република Македонија во Република Бугарија (во илјади долари)

Производи	2006	2007	2008	2009	2010
Храна и живи животни	5 886	13 984	14 605	10 493	16 008
Пијалаци и тутун	3 753	16 503	17 701	30 338	23 152
Суровини (кои не се храна) освен гориво	37 893	66 934	157 092	95 765	159 648
Минерални горива, мазива и сродни производи	117	32	26	60	109
Животински растителни масла, масти и восоци	0	0	0	848	1 479
Хемиски и сродни производи	10 355	15 642	26 953	20 305	18 516
Производи класирани според материјалот	66 723	117 318	141 119	43 610	60 475
Машини и транспортни уреди	5 525	8 044	13 397	7 603	4 882
Разни готови производи	580	5 431	8 396	7 920	9 744
Стоки и трансакции некласирани на друго место во СМТК	38	24	3	1	23
Вкупно	130 871	243 912	379 294	216 945	294 035
Производи	2011	2012	2013	2014	2015
Храна и живи животни	16 582	11 130	12 883	17 785	14 457
Пијалаци и тутун	10 691	12 458	20 305	21 892	11 840
Суровини (кои не се храна) освен гориво	183 360	169 385	184 406	172 584	142 294
Минерални горива, мазива и сродни производи	1 561	371	1 263	536	319
Животински растителни масла, масти и восоци	2	6	152	777	780
Хемиски и сродни производи	24 172	23 062	34 567	38 192	26 253
Производи класирани според материјалот	52 055	46 968	50 219	41 335	43 984
Машини и транспортни уреди	8 788	13 302	9 608	13 620	12 522
Разни готови производи	11 404	10 454	11 928	20 056	19 452
Стоки и трансакции некласирани на друго место во СМТК	2	27	335	1 082	11
Вкупно	308 616	287 163	325 665	327 858	271 910

Извор: State statistical office of the Republic of Macedonia, Commodity international exchange of the Republic of Macedonia [Online]. Available from: http://www.stat.gov.mk/PublikaciiPoOblast.aspx?id=14&rbrObl=23

Како што може да се види од табелата, доминантно учество во структурата на извозот од Република Македонија во Република Бугарија имаат категориите: суровини (кои не се храна), освен гориво (што се должи на зголемениот извоз на руди на олово и концентрати, руди на цинк и концентрати и руди на бакар и концентрати), производи класирани според материјалот (што се должи на зголемениот извоз на производи од железо и челик), хемиски и сродни производи (што се должи на зголемениот извоз на лекови) како и тутун и пијалоци (што се должи на зголемениот извоз на тутун и вино од свежо грозје).

Увозот, пак во Република Македонија од Република Бугарија за периодот 2006-2015 година, расчленет по категории на производи во апсолутни износи, е прикажан во табела 3:

[18] State statistical office of the Republic of Macedonia, *Commodity international exchange of the Republic of Macedonia* [Online]. Available from: http://www.stat.gov.mk/PublikaciiPoOblast.aspx?id=14&rbrObl=23

Табела 3. Увоз во Република Македонија од Република Бугарија (во илјади долари)

Производи	2006	2007	2008	2009	2010
Храна и живи животни	12 946	17 886	19 603	16 469	14 545
Пијалаци и тутун	732	1 179	1 752	1 007	1 533
Суровини (кои не се храна) освен гориво	25 596	42 461	79 344	44 443	57 362
Минерални горива, мазива и сродни производи	77 180	59 203	39 608	37 908	73 587
Животински растителни масла, масти и восоци	7 999	7 321	19 511	10 491	25 490
Хемиски и сродни производи	27 314	30 367	37 246	23 184	16 716
Производи класирани според материјалот	68 683	71 140	83 033	77 228	78 570
Машини и транспортни уреди	16 237	20 627	26 091	17 043	16 576
Разни готови производи	14 360	20 116	20 572	15 724	17 307
Стоки и трансакции некласирани на друго место во СМТК	283	829	1 161	815	274
Вкупно	251 330	271 128	327 920	244 312	301 962
Производи	2011	2012	2013	2014	2015
Храна и живи животни	24 762	26 661	21 953	18 066	17 873
Пијалаци и тутун	2 052	1 041	2 719	1 957	1 032
Суровини (кои не се храна) освен гориво	85 417	34 564	10 810	26 326	18 611
Минерални горива, мазива и сродни производи	133 670	157 205	140 449	146 284	108 754
Животински растителни масла, масти и восоци	37 458	36 786	29 943	23 597	30 595
Хемиски и сродни производи	20 859	20 499	24 660	27 810	27 841
Производи класирани според материјалот	104 630	85 700	93 817	91 764	89 634
Машини и транспортни уреди	25 076	22 725	20 614	24 186	20 812
Разни готови производи	23 516	22 302	21 799	23 461	25 491
Стоки и трансакции некласирани на друго место во СМТК	444	354	411	1 072	543
Вкупно	457 883	407 837	367 176	384 523	341 4

Извор: State statistical office of the Republic of Macedonia, Commodity international exchange of the Republic of Macedonia [Online]. Available from: http://www.stat.gov.mk/PublikaciiPoOblast.aspx?id=14&rbrObl=23

Согласно податоците од Државниот завод за статистика презентирани во оваа табела, Република Македонија од Република Бугарија најмногу увезува нафта и нафтени масла добиени од битуменозни минерали (класифицирани во категоријата минерални горива, мазива и сродни производи), електрична енергија (класифицирана во категоријата минерални горива, мазива и сродни производи), природен гас во гасовита состојба (класифициран во категоријата минерални горива, мазива и сродни производи) како и шипки и прачки од железо и нелегиран челик (класифицирани во категоријата производи класирани според материјалот).

3. КОМПАРАТИВНА ПРЕДНОСТ ВО ТРГОВСКАТА РАЗМЕНА МЕЃУ РЕПУБЛИКА МАКЕДОНИЈА И БУГАРИЈА

Заради утврдување на категориите на производи со компаративна предност во трговијата меѓу Република Македонија и Република Бугарија, е применета формулата на Balassa (1965)[19], при што Балаша индексот е пресметан како однос меѓу учеството на одреден производ во извозот на земјата во друга земја, со учеството

[19] Balassa. B, *Trade liberalization and revealed comparative advantag*e. The Manchester School of Economic and Social Studies, (1965).

на тој производ во вкупниот извоз на земјата, со користење на Стандардната меѓународна трговска класификација т.е.:

$$BI = \frac{x_{ij}^{k} / X_{ij}}{x^{k} / X_{j}}$$

каде:

x_{ij}^{k} - извоз од земјата i во земјата j на производот k

X_{ij} - вкупен извоз од земјата i во земјата j

x^{k} - вкупен извоз на производот k

X_{i} - вкупен извоз од земјата i

.

Резултатите од пресметката со примена на Балаша индексот се прикажани во табела 4:

Табела 4. Компаративна предност во трговската размена меѓу Република Македонија и Република Бугарија

Производи	2006	2007	2008	2009	2010
Храна и живи животни	0.563673	0.778187	0.498050	0.461873	0.555077
Пијалаци и тутун	0.357709	**1.096989**	0.851074	**1.921625**	**1.302847**
Суровини (кои не се храна) освен гориво	**6.155729**	**5.464746**	**6.075964**	**6.882270**	**6.998921**
Минерални горива, мазива и сродни производи	0.009595	0.002697	0.000870	0.003691	0.004827
Животински растителни масла, масти и восоци	0	0	0	**1.296632**	**1.491438**
Хемиски и сродни производи	**1.898510**	**1.637486**	**1.566102**	**1.471740**	0.552757
Производи класирани според материјалот	**1.442208**	**1.080173**	0.926344	0.705748	0.695690
Машини и транспортни уреди	0.859315	0.739411	0.756230	0.619220	0.279901
Разни готови производи	0.017489	0.094551	0.098938	0.132706	0.154744
Производи	2011	2012	2013	2014	2015
Храна и живи животни	0.644499	0.458252	0.465558	0.692522	0.709907
Пијалаци и тутун	0.660178	0.732790	0.992342	**1.484910**	**1.227126**
Суровини (кои не се храна) освен гориво	**9.223269**	**8.935151**	**8.748812**	**9.750528**	**10.949367**
Минерални горива, мазива и сродни производи	0.058062	0.020067	0.156640	0.093176	0.086319
Животински растителни масла, масти и восоци	0.001626	0.005396	0.206504	0.961320	0.640082
Хемиски и сродни производи	0.469428	0.473434	0.544491	0.548731	0.427735
Производи класирани според материјалот	0.612450	0.632422	0.642976	0.650307	0.913575
Машини и транспортни уреди	0.360603	0.466179	0.221887	0.197475	0.186586
Разни готови производи	0.197818	0.187559	0.190810	0.330057	0.411433

Извор: Пресметка на авторите.

Во периодот од 2006 до 2015 година, Република Македонија има континуирана и релативно висока компаративна предност во размената со Република Бугарија во категоријата суровини (кои не се храна), освен гориво, што се должи на зголемениот извоз на руди на бакар и концентрати и руди на олово и концентрати. Од 2009 година, компаративна предност е регистрирана и кај категоријата пијалоци и тутун, што се должи на зголемениот извоз на тутун, неизжилен како и вино од свежо грозје. Од 2006 до 2009 година, компаративна предност е регистрирана и во секторот хемиски и сродни производи, што се должи на зголемениот извоз на лекови од овој сектор.

4. ЗАКЛУЧОК

Подобрувањето на инфраструктурата, намалување на трошоците за транспортните услуги, интензивирање на извозот во металниот и рударскиот сектор, како и во фармацевтската индустрија, се клучен фактор за зголемување на соработката меѓу македонските и бугарските бизнисмени. Емпириските анализи укажуваат на континуиран трговски дефицит на македонска страна во трговската размена со Република Бугарија. Во анализираниот временски период (2006-2015), Република Македонија има изразена компаративна предност во трговската размена со Република Бугарија во неколку сектори и тоа: секторот суровини (кои не се храна), освен гориво (континуирана компаративна предност во анализираниот временски период), секторот пијалоци и тутун како и секторот хемиски и сродни производи. Пресметаната компаративна предност се потврдува со зголемениот извоз на руди на олово и концентрати, руди на цинк и концентрати и руди на бакар и концентрати, производи од железо и челик, лекови, тутун како и вино од свежо грозје. Градежниот сектор, металната и електроиндустријата, хемиската и фармацевтската индустрија, текстилната индустрија, прехранбената и преработувачката индустрија како и туризмот се круцијалните сектори преку кои би се интензивирала соработката и размената меѓу двете земји.

5. ЛИТЕРАТУРА

[1] B. Bella, Trade liberalization and revealed comparative advantage, The Manchester School of Economic and Social Studies, vol.33, pp. 99-123, 1965.
[2] B. Harry, On the theoretical interpretation of indices of trade intensity and revealed comparative advantage, Review of World Economics, vol.119, pp. 464-472, 1983.
[3] R. H Ballance,., H. Forstner, & T. Murray, Consistency tests of alternative measures of comparative advantage. Review of Economics & Statistics, vol.69**,** pp.157-161, 1987.
[4] State statistical office of the Republic of Macedonia, Commodity international exchange of the Republic of Macedonia [Online]. Available from: http://www.stat.gov.mk/PublikaciiPoOblast.aspx?id=14&rbrObl=23